

25. *Льницький М. „Коли помер кривавий Торквемада...” // Дзвін. – 2002. – № 7.*
26. *Кривчик Г.Г. Протиріччя культурного розвитку українського села у 1960 – 1980-ті роки // Укр. істор. журн. – 2002. – № 5.*

С. І. Пачев

ТЕМАТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ БОЛГАРИСТИКИ У 1945 – 1991 рр.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю історіографічного осмислення доробку української болгаристики у вказаний період, зважаючи на її значний обсяг. Ця проблема є важливою ланкою у вивченні становлення та розвитку вітчизняної болгаристики і славістики. Тема в останні роки не була предметом спеціального дослідження. Окремі її аспекти порушувались у 1960 – на початку 80-х рр. ХХ ст. П. Калениченком [1], В. Павленко [2], В. Чорнієм [3], П. Соханем [4] та іншими вченими. Проте, перелічені автори не мали можливості цілком досягнути досліджуваного нами періоду, а відтак, існує необхідність зробити це зараз.

Об'єктом вивчення є українська історична болгаристика 1945 – 1991 рр., а предметом – її тематичні пріоритети. Ставиться мета визначити наукову «нішу» української історичної болгаристики, з'ясувати її досягнення у дослідженні окремих проблем історії Болгарії. Обсяг статті не дозволяє назвати всі праці українських істориків-болгаристів зазначеного періоду, що змушує нас зосередитися, передусім, на розгляді дисертацій та монографій, які були своєрідним маркером наукових пріоритетів у цій сфері.

Болгаристика в УРСР була невід'ємною частиною радянської болгаристики, проте мала певні особливості. П. Сохань справедливо відзначає, що у повоєнний період її здобутки стали найвагомішими після праць московських та ленинградських колег. Окрім традиційних центрів її вивчення (Київ, Харків, Одеса, Львів), з'явилися нові (Донецьк, Рівне, Полтава, Луцьк, Дніпропетровськ, Сімферополь). Згідно з підрахунками вченого, за період 1945 – 1975 рр. в Україні були захищені 52 дисертації з історичної болгаристики та опубліковано 587 наукових робіт [4, 113].

Одна з особливостей української історичної болгаристики виявилася у розподілі тематики досліджень за хронологічними періодами. І. Калоева, проаналізувавши тематику праць з історії Болгарії, виданих у СРСР впродовж 1945 – 1980 рр., дійшла висновку, що більшість з них присвячені так званому періоду «капіталізму» (1878 – 1944 рр.). Дослідження періоду «феодалізму» (до 1878 р.) та періоду «соціалізму» (після 1944 р.), яких налічувалося майже порівну, помітно відставали. Найменше були представлені стародавня історія Болгарії та проблеми етногенезу болгар [5, 158].

В Україні була дещо інша картина. Для коректності порівняння візьмомо дані 1945 – 1980 рр., згідно з якими, майже порівну представлені періоди 1878 – 1944 рр. та після 1944 р., а кількість праць, присвячених періоду до 1878 р., значно відстає (причому вони переважно стосуються 60 – 70-х рр. ХІХ ст., а робіт з історії середньовічної Болгарії взагалі дуже мало). Якщо ж врахувати праці, створені за період 1945 – 1991 рр., то на перше місце впевнено виходить «соціалістична» тематика. Іншою специфікою української історичної болгаристики була наявність праць з історії українсько-болгарських зв'язків (щоправда, подібна риса притаманна й деяким іншим республікам колишнього СРСР, наприклад, у Білорусі

досліджувалися білорусько-болгарські зв'язки, у Вірменії – вірменсько-болгарські тощо).

Протягом досліджуваного періоду тематичні пріоритети українських болгаристів змінювалися. У другій половині 40 – першій половині 50-х рр. ХХ ст. переважали праці, присвячені міжнародному становищу Болгарії кінця ХІХ – початку ХХ ст. Серед них можна назвати дисертації С. Сідельнікова [6], О. Бейліса [7], А. Мартиненка [8]. Участь Болгарії у Балканській війні 1912 р. досліджував В. Жебоклицький [9].

У другій половині 1950 – першій половині 60-х рр. на перший план вийшли дослідження національно-визвольної боротьби болгарського народу проти османського панування. Тут слід згадати передусім праці С. Сідельнікова, присвячені постаті Г. Раковського [10] та діяльності Болгарського центрального революційного комітету [11], дисертації В. Чорнія та М. Подлесного, у яких досліджується Квітневе повстання 1876 р. Пізніше праця В. Чорнія була видана у вигляді монографії [12].

З середини 1960-х рр. в українській болгаристиці з'являються нові пріоритети – вивчення соціалістичних перетворень у Народній Республіці Болгарії та російсько-радянсько-українських зв'язків із Болгарією. Ці теми розроблялися й у попередні роки, але тепер стають основними. Роль Вітчизняного Фронту у встановленні режиму «народної демократії» в Болгарії дослідив А. Копилов [13], соціально-економічні процеси були відображені у працях А. Чернія [14], В. Голуба [15], розвитку культури присвячені праці Г. Попова [16], діяльність молодіжних організацій розкрили М. Дізанова [17] та С. Копилов [18].

Тема радянсько-болгарської співпраці виявилася особливо популярною: наукова та культурна співпраця була досліджена Л. Пашковським [19], К. Бахмат [20], В. Бойком [21], Н. Мухіною [22], С. Страшнюком [23] та Н. Самойленко [24], економічна – Е. Міщенко [25], А. Тумаковим [26], співробітництво громадських організацій дослідив М. Туривенко [27], міжпартійні зв'язки КПРС та БКП – М. Дихан [28] та ін.

Низку праць присвячено дослідженню історичних зв'язків українського і болгарського народів та участі населення й громадських організацій Української РСР у радянсько-болгарському співробітництві. Серед них, передусім, слід відзначити монографії П. Соханя [29 – 31], В. Жук дослідила українсько-болгарські зв'язки 60 – 70-х рр. ХІХ ст. [32] та зв'язки Полтавщини із Болгарією (у співавторстві із М. Кушнір) [33], В. Павленко вивчила українсько-болгарські зв'язки у 20 - 30-ті рр. ХХ ст. [34], Т. Полещук – у 1878 – 1914 рр. [35]. М. Станчев розглянув участь комсомольських організацій України у радянсько-болгарському співробітництві 1959 – 1971 рр. [36].

Окрім названих тем, у 1945 – 1991 рр. українськими болгаристами активно розроблялися й інші. Зокрема, вплив Жовтневої революції на революційний рух в Болгарії розглянули П. Рущенко [37], П. Сохань [38], Г. Чернявський [39], М. Каністратенко [40]. Визволення Болгарії від фашизму досліджували І. Ганевич [41], М. Туривенко [42] та ін. Історія болгарського населення в Україні знайшла відображення у працях А. Бачинського [43] та М. Дихана [44].

Таким чином, українська історична болгаристика досліджуваного періоду, розвиваючись у рамках радянської історичної болгаристики, мала свої особливості. Її відрізняла, по-перше, незначна увага до стародавньої та середньовічної історії Болгарії, і, навпаки, підвищена увага, порівняно із загальносоюзним показником, до проблем історії «соціалістичної» Болгарії та радянсько-болгарських зв'язків. По-друге, науковці УРСР у цій галузі спеціалізувалися на вивченні українсько-

болгарських зв'язків. По-третє, протягом досліджуваного періоду тематичні пріоритети зазнавали змін: у другій половині 40 – першій половині 50-х років ХХ ст. переважали праці, присвячені міжнародному становищу Болгарії кінця ХІХ – початку ХХ ст., у другій половині 1950 – першій половині 60-х рр. спостерігаємо активізацію дослідження національно-визвольної боротьби болгарського народу проти османського панування, з середини 1960-х рр. на перший план виходить вивчення соціалістичних перетворень у Народній Республіці Болгарії та російсько-радянсько-українських зв'язків із Болгарією.

1. Калениченко П.М. Вивчення історії Болгарії на Україні // *Укр. істор. журн.* (далі – УІЖ). – 1962. – № 1.
2. Калениченко П.М., Павленко В.В. Українська історична наука за сторіччя на България и украинско-българските отношения // *Известия на Института по история на БКП.* – Бр. 43.– Софя, 1980.
3. Чорний В. Развитие исторической болгаристики в Украинской ССР // *Първи международен конгрес по българистика.* – Т. 1. – Ч. 3 – Кн. 2: *История и съвременно състояние на българистиката.* – Софя, 1982.
4. Сохань П.С. Советская болгаристика на Украине // *Советская болгаристика: итоги и перспективы.* – М., 1983.
5. Калоева И.А. Состояние научно-библиографической информации по болгаристике в СССР // *Советская болгаристика...*
6. Сидельников С.И. Воссоединение Княжества Болгарии и Восточной Румелии (1878 – 1886 гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Х., 1946.
7. Бейліс А.С. Русско-болгарские отношения после Берлинского конгресса (1878 – 1886): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Львов, 1947.
8. Мартыненко А.К. Русско-болгарские отношения от провозглашения независимости Болгарии до начала Первой балканской войны (1908 – 1912 гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – К., 1954.
9. Жебокрицкий В.А. Болгария во время Балканских войн 1912 – 1913 гг. – К., 1962.
10. Сидельников С.И. Болгарський революціонер Георгій Раковський. – Х, 1959.
11. Сидельников С.И. Создание и деятельность первого Болгарского революционного центрального комитета (1868 – 1973 гг.): Автореф. дис. ... д-ра ист. наук. – Х., 1963.
12. Чорний В.П. Героическая эпопея болгарского народа. – Львов, 1976.
13. Копылов А.А. Начало борьбы БКП за создание Отечественного фронта. – Каменец-Подольский, 1965.
14. Черный А.И. Болгарская коммунистическая партия в борьбе за социалистическую индустриализацию страны (1948 – 1958 гг.). – К., 1976.
15. Голуб В.И. Болгария социалистическая (союз рабочих и крестьян – основа развития социалистического сельского хозяйства НРБ). – К., 1976.
16. Попов Г.Н. Болгарские коммунисты в борьбе за осуществление культурной революции (1944 – 1958 гг.). – Х., 1966.
17. Дизанова М.И. Развитие общественной активности молодежи Народной Республики Болгарии в период строительства развитого социалистического общества: Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – К., 1975.
18. Копылов С.А. Участие Рабочего молодежного союза в управлении народно-демократической власти в Болгарии (1944 – 1947 гг.): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – К., 1988.
19. Пашковський Л.О. Советско-болгарские культурные связи (1934 – 1941 гг.): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Х., 1969.
20. Бахмат Е.П. Сотрудничество Советского Союза и Народной Республики Болгарии в области науки и культуры (1953 – 1971): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – К., 1973.
21. Бойко В.В. КПСС и БКП во главе братского сотрудничества советского и болгарского народов в развитии социалистической культуры (1944 – 1948): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Х., 1975.
22. Мухина Н.В. Советско-болгарское сотрудничество в области литературы и искусства (1976 – 1980): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – К., 1981.
23. Страшнюк С.Ю. Советско-болгарское сотрудничество в области художественной культуры (1971 – 1981 гг.): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Х., 1985.
24. Самойленко Н.И. Советско-болгарское сотрудничество в области художественной культуры (вторая половина 50-х – 60-е гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – К., 1988.
25. Мищенко Е.М. Радянсько-болгарське співробітництво в галузі сільського господарства (1971 – 1976 рр.) // *УІЖ.* – 1977. – № 11.
26. Тумаков А.И. Болгаро-советское сотрудничество на интеграционных объектах в СССР (1967 – 1985 гг.): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Х., 1989.
27. Туривенко Н.И. Сотрудничество общественных организаций СССР и Болгарии [1944 – 1948 гг.]. – К.; Донецк, 1984.
28. Дыхан М.Д. Болгари-політемігранти у соціалістичному будівництві на Україні в 1924 – 1929 рр. – К., 1973.
29. Сохань П.С. Вогонь вічної дружби російського, українського та болгарського народів. – К., 1966.
30. Сохань П.С. Соціалістический інтернаціоналізм в дійстві. УССР в советско-болг. экон., науч.-техн. и культурном сотрудничестве. 1945-1965 гг. – К., 1969.
31. Сохань П.С. Очерки истории украинско-болгарских связей. – К., 1976.
32. Жук В.Н. Общественность Украины в российско-болгарских отношениях 60-х – 70-х гг. XIX в.: Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – К., 1977.
33. Жук В.Н., Кушнір М.С. На Шипці народжена (Нариси про дружні зв'язки Полтавщини і Болгарії). – Х., 1975.
34. Павленко В.В. Солидарность трудящихся Украинской ССР с революционной борьбой рабочих и крестьян Болгарии 1923 – 1934 гг. – К., 1977.
35. Полещук Т.С. Болгаро-украинские общественно-политические и культурные связи (1878 – 1914 гг.): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Львов, 1986.
36. Станчев М.Г. Участие комсомольских организаций Украины в советско-болгарском культурном сотрудничестве (1959 – 1971 гг.): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Х., 1981.
37. Рущенко П.Т. Великий Жовтень і революційний рух у Болгарії в 1923 році. – Х., 1967.
38. Сохань П.С. Пламенный революционер. Жизнь и революционная деятельность Георгия Димитрова. – К., 1962.
39. Чернявский Г.И. Рабочее движение в Болгарии в период частичной стабилизации капитализма. (1925 – 1929 гг.). – Х., 1968.
40. Канистратенко Н.Н. Пропаганда идей марксизма-ленинизма в изданиях революционных организаций Болгарии (1926 – 1934 гг.): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Х., 1989.
41. Ганевич И.В. Борьба болгарского народа под руководством Коммунистической партии за национальное и социальное освобождение (1941 – 1944 гг.). – К., 1959.
42. Туривенко Н.И. Освободительная миссия Советской Армии в Болгарии (сентябрь 1944 г.). – Донецк, 1974.
43. Бачинский А.Д. Революционное движение в Приднестровском крае. 1900 – 1917 гг.: Док. и мат. – Одесса, 1973.
44. Дыхан М. Бесарабските българи в октомврийската революция и гражданската война. – Софя, 1971.

Ю. П. Присяжнюк

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВПЛИВ НА МОДЕРНЕ ПРОБУДЖЕННЯ УКРАЇНСТВА У СУЧАСНІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

Хронологічні рамки цієї розвідки дещо “розмиті”, бо охоплюють складний і суперечливий процес формування української модерної спільноти. Він же, як відомо, є проблемною дискусійною – історики не знаходять спільного знаменника навіть у вимірі століть. Утім, беручи до уваги усталену на сьогодні традицію історіо-